

Scientific and Practical Online Conference]; [za zah. red. prof. R. Chernovol-Tkachenko, prof. O. Marmazy, dots. O. Hrechanyk]. Ch. 1. – Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2020. – 425 s. [in Ukrainian].

8. Pozytsionuvannia zakladiv osvity na rynku osvitnikh posluh v umovakh voiennoho stanu: Materialy IV Vseukrainskoho naukovometodolohichnoho seminaru 26 zhovtnia 2023 r. [Positioning of Educational Institutions in the Educational Services Market Under Martial Law Conditions: Materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Methodological Seminar, October 26, 2023], Kyiv – Boryspil: DZVO «Universytet menedzhmentu osvity». 2023, 171 s. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> [in Ukrainian].

9. Marmaza, O.I. M 38 Stratehichnyi menedzhment [Strategic Management] / O. I. Marmaza. – Kh.: TOV «Planeta-prynt», 2015. – 103 s [in Ukrainian].

10. Pedchenko, N.S. (2021). Stratehichne planuvannia rozvytku zakladu vyshchoi osvity [Strategic planning of the development of a higher education institution] URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10707> [in Ukrainian].

УДК 37.013:376

Галина Воробель,

кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України,
директор
khmznvz@ukr.net

Halyna Vorobel,

Candidate of Pedagogical Sciences, Honored Worker of Education of Ukraine,
director

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №33, Хмельницький, Україна
вул. Завадського 8/1, м. Хмельницький, 29013, Україна

Khmelnyskyi special comprehensive school 33, Khmelnytskyi, Ukraine
st. Zavadskoho 8/1, Khmelnytskyi, 29013, Ukraine

ШКОЛА, НА ЯКУ ДОВГО ЧЕКАЛИ (ДО 25-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ №33)

THE LONG-AWAITED SCHOOL

(TO THE 25TH ANNIVERSARY OF THE FOUNDATION OF KHMELNYTSKYI SPECIAL COMPREHENSIVE SCHOOL №33)

Анотація. Україна має потужну систему спеціальних закладів освіти, зокрема для дітей з порушеннями слуху, які становлять окрему групу серед дітей з особливими освітніми потребами з огляду на можливі бар'єри у комунікації, отриманні інформації. На сучасному етапі роль спеціальних закладів в освіті дітей з порушеннями слуху, зважаючи на кадровий та матеріальний потенціал, безумовно підвищується. Розвиваються нові напрями роботи, упроваджуються актуальні методики, що зумовлює високу затребуваність таких закладів. Метою статті є висвітлення нагальних проблем організації освіти дітей з порушеннями слуху та презентація 25-річного досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 – спеціального закладу освіти не інтернатного типу. Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів; узагальнення та презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33. Унікальний досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 є перспективним для спеціальної освіти в Україні. Апробована модель спеціальної загальноосвітньої школи не інтернатного типу, яка надає якісну освіту, може бути використана для удосконалення навчально-реабілітаційної роботи інших спеціальних закладів освіти України, що сприятиме розв'язанню низки нагальних проблем, зокрема, впровадженню білінгвального підходу, залученню до співпраці батьків, соціальної адаптації, інтеграції в суспільство осіб з порушеннями слуху.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, спеціальний заклад освіти для дітей з порушеннями слуху, спеціальна школа, школа не інтернатного типу, співпраця з батьками.

Abstract. Ukraine has a powerful system of special educational institutions, in particular for children with hearing impairments, who constitute a separate group among children with special educational needs due to possible barriers in communication and obtaining information. At the present stage, the role of special institutions in the education of children with hearing impairments, given the human and material potential, is certainly increasing. New areas of work are being developed, relevant methods are being introduced, which determines the high demand for such institutions. The purpose of the article is to highlight the urgent problems of organizing the education of children with hearing impairments and present the 25-year experience of the Khmelnytskyi Special Comprehensive School №33 – a special educational institution of non-boarding type. Research methods: analysis of psychological and documents; generalization and presentation of the experience of Khmelnytskyi special comprehensive school №33. The unique experience of Khmelnytskyi special comprehensive

school №33 is promising for special education in Ukraine. The tested model of a non-boarding special comprehensive school, which provides high-quality education, can be used to improve the educational and rehabilitation work of other special educational institutions in Ukraine, which will contribute to solving a number of urgent problems, in particular, the implementation of a bilingual approach, involving parents in cooperation, social adaptation, and integration into society of people with hearing impairments.

Key words: children with hearing impairments, special educational institution for children with hearing impairments, special school, non-boarding school, cooperation with parents.

Актуальність дослідження. У сучасній системі освіти дітей з порушеннями слуху є навчальні заклади, які володіють значним потенціалом для розроблення інноваційних освітніх моделей.

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №33 – унікальний заклад освіти, оскільки є першою в Україні спеціальною загальноосвітньою школою не інтернатного типу для дітей з порушеннями слуху, а її директор Г. Воробель, кандидат педагогічних наук – перший і єдиний нечуючий професійний керівник закладу освіти такого типу. Вже 25 років цей навчальний заклад успішно працює і розвивається, втілює міжнародні підходи та національні новації, узагальнює досвід у практичних розробках – педагоги школи є авторами навчальних програм та підручників з курсу «Українська жестова мова».

Унікальний досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 є перспективним для спеціальної освіти в Україні.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У межах проблеми істотними є праці українських учених, присвячені різним аспектам навчання дітей з порушеннями слуху, підтримки дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах кризових ситуацій, що представлено у публікаціях із спеціальної педагогіки та психології (Прохоренко, Засенко, & Ярмола, 2024; Жук, Литвинова, & Литовченко, 2023; Кульбіда, 2023; Кульбіда, Адамюк, Горова, Замша, 2023; Литовченко, Таранченко, Жук, Шевченко, Литвинова, & Федоренко, 2021; Кульбіда, Чепчина, Адамюк, & Іванюшева, 2012; Кульбіда, Чепчина, Адамюк, Зборовська, Іванюшева, & Лещенко, 2011).

Метою статті є висвітлення нагальних проблем організації освіти дітей з порушеннями слуху та презентація 25-річного досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 – спеціального закладу освіти не інтернатного типу.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів; узагальнення та презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33.

Результати дослідження. «Радість материнства. Диво народження дитини. Чи може бути щось прекрасніше в нашому житті? Довірливі дитячі очі, теплі рученята, перші кроки, очікування першого слова і гірке усвідомлення того, що його не буде ...», – так описують свій стан батьки дітей з порушеннями слуху.

Тисячі українських сімей відчувають суттєві проблеми через порушення слуху у дитини, до недавнього часу слово «інвалід» означало «неповноцінність» та змушувало людей з інвалідністю жити в «тіні стереотипів». Школи-інтернати для дітей з порушеннями слуху, які діяли в Україні, мали значний недолік – попри якісні освітні послуги та хорошу матеріально-технічну базу частина дітей була позбавлена сімейного тепла і затишку.

«Коли я в дитинстві втратила слух і навчалася у школі-інтернаті, я дуже хотіла бути поруч з мамою. Навіть коли подорослішала, той біль від розлуки не змогла забути. Я пройшла нелегкий шлях соціальної адаптації, боролась за право бути рівноправним членом суспільства і зараз інших навчаю цього, тому, як ніхто, розумію своїх вихованців», – згадує автор статті шкільні роки.

На нашу думку, оптимальною є організація навчання та виховання дітей з порушенням слуху без відриву від сім'ї: щоб батьки і члени родини були максимально залучені до процесу навчання і реабілітації як повноправні та необхідні учасники, оскільки саме вони є зацікавленою стороною, а постійний контакт з родиною забезпечує кращу інтеграцію нечуючих дітей у суспільство. Відтак, у нас виникла ідея створити саме таку школу, що дасть змогу розв'язувати

низку соціально-педагогічних і реабілітаційних проблем та забезпечить соціальну інтеграцію учнів.

З історії створення Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33.

Школу в місті Хмельницькому створили всупереч обставинам, усталеним підходам, серед навчального року, лише завдяки підтримці міської влади, батьків глухих дітей та нашої ініціативи. Ми вирішили змінити стандартний підхід до надання освітніх послуг дітям з порушеннями слуху. На базі реабілітаційного клубу, який діяв у Хмельницькому, в 1999 р. було вирішено відкрити спеціальний загальноосвітній навчально-виховний заклад «Школа – дитячий садок» для дітей з порушеннями слуху, який сьогодні перейменовано у Хмельницьку спеціальну загальноосвітню школу №33.

Тож 16 жовтня 1999 р. в Україні відкрилася перша і єдина школа не інтернатного типу для дітей з порушеннями слуху. Передісторія створення школи тісно пов'язана з ситуацією, що склалася на той час у місті. За статистикою, у Хмельницькій області в 1999 р. було зареєстровано 395 дітей з порушеннями слуху. Нечуючі дошкільнята в обласному центрі не отримували належної освіти та реабілітаційної допомоги, а діти шкільного віку їхали з Хмельницького в інші міста і жили там в спеціальних школах. Це була дійсно проблема, яку потрібно було розв'язувати на рівні міста.

Пам'ятаємо «перший дзвоник» 9 листопада 1999 р., неймовірно щасливі обличчя батьків та дітей, які майже втратили надію на родинний затишок і повноцінну сім'ю, натомість знайшли їх в стінах нашої школи. Відкриття школи було б неможливим без підтримки міського голови М. Чекмана (він доклав багато зусиль до цієї справи), начальника міського управління освіти В. Козубняка, спонсорів і батьків. Під школу виділили частину приміщення дитячого садка, педагоги і батьки об'єдналися і облаштували тимчасові класи, але це була лише частина розв'язання проблеми. Одним із важливих завдань стало створення комфортного освітнього середовища для дітей з порушеннями слуху.

Тісна співпраця з різними державними і громадськими організаціями з метою розв'язання проблем дітей з порушеннями слуху, значні зусилля адміністрації та

колективу школи щодо створення комфортних умов дали свої результати. Значну роль у вирішенні організаційних питань, що постали під час реалізації ідеї, відіграв грант з мікропроєкту «Соціальна реабілітація дітей-інвалідів та створення умов для здобуття повноцінної освіти», який школа здобула в нелегкому конкурсі. Фінансову підтримку надав «Фонд соціальних інвестицій Міністерства праці і соціальної політики України». Реалізація гранту допомогла створити модель закладу, наближеного до сучасних освітніх стандартів, здійснити ремонт, оснащення меблями, сучасними технічними засобами реабілітації та забезпечити повний комплект корекційно-реабілітаційних послуг для кращого засвоєння навчального матеріалу і підготовки дітей до ефективної соціалізації у суспільство. Сьогодні це школа повного дня (з 8.00 – до 18.00) «без портфелів і домашніх завдань»; якісне триразове харчування; насичене позаурочне дозвілля;

Фото 1. Директор школи – к.пед.н. Галина Воробель

активна соціалізація, розвиток особистості, індивідуальний підхід і турбота про кожну дитину (фото 1).

Створення сучасного іміджу школи передбачало підвищення конкурентоздатності, залучення інвестицій, розширення партнерських зв'язків. Варто зазначити, що формування іміджу школи – складний і багатогранний процес, що охоплює всі сфери життєдіяльності закладу та потребує професійної компетентності менеджерів освіти; адміністрація школи систематично і цілеспрямовано створює необхідні умови функціонування школи, забезпечує високу якість освіти з урахуванням нового законодавства та попиту на ринку освітніх послуг.

Хмельницька спеціальна школа на сучасному етапі. Школа стала відомою на всю Україну як інноваційна школа не інтернатного типу, яка здійснює свою діяльність у тісному поєднанні з батьківським колективом. Це єдиний заклад в Україні, де працює значна кількість нечуючих педагогів – 12 осіб, а у штаті школи є перекладач жестової мови. З дня створення школи було запроваджено білінгвальний метод навчання і до варіативної частини введено факультатив «Українська жестова мова» – що є однією з умов якісної інтеграції нечуючої дитини в соціум. Навчання відбувалося на основі поєднання жестової, словесної усної і писемної мови, що відіграє важливу роль в освіті глухої дитини. Саме українська жестова мова і корекційна робота є ключовими в освітньому процесі учнів з порушеннями слуху, забезпечують формування комунікативної компетентності, всебічний розвиток та інтеграцію у суспільство. Опанування знань тісно пов'язано з розвитком когнітивної сфери дитини, саме жестова мова дає можливість логічно і креативно мислити, думати, уявляти, здійснювати абстрактні розумові операції.

Завдяки організаторським здібностям адміністрації школи і науковому підходу до організації освітнього процесу школа має значні успіхи на всіх ділянках роботи, випускники успішно продовжують навчання у закладах вищої освіти України, а деякі після закінчення навчання повертаються працювати у стіни рідної школи. За 25 років діяльності школа має багато досягнень, пишається

своїми учнями, серед яких – випускники закладів вищої та професійної освіти, чемпіони світу (В. Овод, шахи), Європи (В. Виговський, шахи), України (П. Дронський та В. Гусар, плавання); переможці та призери міжнародних спортивних змагань для дітей з особливими освітніми потребами; лауреати всеукраїнського конкурсу «Ерудит», фестивалів художньої самодіяльності серед дітей з порушеннями слуху. Учні школи встановили три світові спортивні рекорди. Школа посідає 16 місце у рейтингу за результатами участі у ЗНО серед 40 шкіл міста. Учні та педагогічний колектив живуть повноцінним насиченим життям, про що свідчать численні нагороди: грамоти, медалі, подяки.

Специфіка нашої школи – це злагоджені дії фахівців – 12 сурдопедагогів і 5 кваліфікованих спеціалістів з дефектологічною освітою, в тому числі 1 заслужений працівник освіти, відмінник освіти, 2 кандидати педагогічних наук, 8 методистів, 10 старших вчителів, які працюють спільно з батьками як єдина команда, щоб однакові підходи до навчання застосовувалися і в школі, і вдома. Педагогічний колектив – кваліфікований, творчий, спроможний виконувати складні завдання, спрямовані на розбудову системи спеціальної освіти для дітей з порушенням слуху (фото 2).

Фото 2. Педагоги та учні Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33

Глуху дитину можна навчити читати, писати і рахувати, але найголовніше навчити її жити у соціумі, стати затребуваним фахівцем на ринку праці. Тому підготовка дітей до інтеграції у соціум потребує формування уміння працювати в команді, самостійно приймати креативні рішення, бути розсудливими, взаємодіяти з іншими людьми, мати розвинутий емоційний інтелект.

Сьогодні з'явився новий термін «освітні втрати», спричинені воєнними діями, передовсім доступом до освітнього процесу у зв'язку з перебоями інтернету, світла, змінами в психологічному стані здобувачів освіти. Сучасні реалії потребують від педагогів створення сучасного безпечного освітнього середовища і учні нашої школи мають можливість займатися під час повітряних тривог в сучасному укритті, де все облаштовано для комфортного перебування.

Увага до інновацій, експерименту та творчий пошук – фундаментальні основи роботи педагогічного колективу, а «єдність сім'ї» – кредо нашої школи (фото 3).

Фото 3. Педагогічний колектив Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33

Максимальне залучення до освітнього процесу батьків сприяє успіхам у навчанні, а постійний контакт з родиною забезпечує кращу соціалізацію у суспільстві учнів нашої школи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Школа у своїй діяльності керується Конституцією України і надає низку освітніх та соціальних

послуг, серед яких: обов'язкові освітні послуги, передбачені Законом України «Про повну загальну середню освіту», Положенням про спеціальну школу; Конвенцією ООН «Про права дітей», «Про права осіб з інвалідністю»; створення умов для здобуття початкової, базової та повної загальної середньої освіти на рівні не нижчому державних стандартів. Новизна (інновація) Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 полягає, передусім, у створенні моделі спеціальної школи не інтернатного типу.

Ми концентруємось не на проблемах та труднощах своїх вихованців, а на способах їх розв'язання, це наріжний камінь діяльності педагогічного колективу.

«Школа радості, школа доброти», – так називають нашу школу батьки, діти та гості, які часто приїжджають до нас. Всі зрушення, власне, у нас відбуваються через добро, віру у власні сили, моральні цінності, вічні заповіді: «Твори добро – воно відгукнеться». Це школа, на яку довго чекали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прохоренко, Л.І., Засенко, В.В., & Ярмола, Н.А. (Ред.). (2024). Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти : аналітичні матеріали для МОН України. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Режим доступу: <https://ispukr.org.ua/?p=12614>

2. Жук, В.В., Литвинова, В.В., & Литовченко, С.В. (2023). Чути і спілкуватись. Крок за кроком з батьками. Методичний супровід та психологічна підтримка: навчально-методичний посібник для педагогів та батьків. Київ. Режим доступу: <https://ispukr.org.ua/?p=11486>

3. Кульбіда, С.В. (2023). Соціокультурний дискурс української жестової мови в умовах сьогодення: монографія. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Відділ української жестової мови.

4. Кульбіда, С.В., Адамюк, Н.Б., Горова, О.В., & Замша, А.В. (2023). Комунікативна доступність освітнього середовища для осіб із порушеннями слуху в умовах сучасних викликів: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Відділ української жестової мови.

5. Литовченко, С.В., Таранченко, О.М., Жук, В.В., Шевченко, В.В., Литвинова, В.В., & Федоренко, О.Ф. (2021). *Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху* : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776>

6. Кульбіда, С.В., Чепчина, І.І., Адамюк, Н.Б., & Іванюшева, Н.В. (2012). Українська жестова мова: жестівник. Київ: Педагогічна думка. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/732036/>
7. Кульбіда, С.В., Чепчина, І.І., Адамюк, Н.Б., Замша, А.В., Зборовська, Н.А., Іванюшева, Н.В., & Лещенко, Л.М. (2011). *Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху*. Київ: УТОГ. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/9292/>
8. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 2020 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, ст.226. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 10.09.2024).
9. Положення про спеціальну школу. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2024).
10. Конвенція ООН «Про права дітей». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 10.09.2024).
11. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 10.09.2024).
12. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/10258-22 від 06.09.2022 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/631/b2d/1e2/631b2d1e2e6de127999170.pdf> (дата звернення: 10.09.2024).
13. Постанова Кабінету Міністрів України №979 від 30 серпня 2022 року «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#n2>
14. Наказ Міністерства освіти і науки України № 274 від 28 березня 2022 року «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyini-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 10.09.2024).
15. Наказ Міністерства освіти і науки України №290 від 01 квітня 2022 року «Методичні рекомендації щодо окремих питань завершення 2021-2022 навчального року». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya> (дата звернення: 10.09.2024).

REFERENCES

1. Prokhorenko, L.I., Zasenka, V.V., & Yarmola, N.A. (Ed.) (2024). *Zaprovadzhennia bezbariernosti osvitnikh posluh v zakladakh doshkilnoi ta zahalnoi serednoi osvity : analitychni materialy dlia MON Ukrainy* [Implementation of barrier-free educational services in preschool and

general secondary education institutions: analytical materials for the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Kyiv: Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: <https://ispukr.org.ua/?p=12614> [in Ukrainian]

2. Zhuk, V.V., Lytvynova, V.V., & Lytovchenko, S.V. (2023). Chuty i spilkuvatys. Krok za krokom z batkamy. Metodychnyi suprovid ta psykholohichna pidtrymka: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia pedahohiv ta batkiv [Hear and communicate. Step by step with parents. Methodical support and psychological support: a teaching and methodological manual for teachers and parents]. Kyiv. Retrieved from: <https://ispukr.org.ua/?p=11486> [in Ukrainian]

3. Kulbida, S.V. (2023). Sotsiokulturnyi dyskurs ukrainskoi zhestovoi movy v umovakh sohodennia [Sociocultural discourse of Ukrainian sign language in the present conditions]: monograph. Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Department of Ukrainian Sign Language. Kyiv. [in Ukrainian]

4. Kulbida, S.V., Adamyuk, N.B., Horova, O.V., & Zamsha, A.V. (2023). Komunikatyvna dostupnist osvitnoho seredovyscha dlia osib iz porushenniamy slukhu v umovakh suchasnykh vyklykiv [Communicative accessibility of the educational environment for people with hearing impairments in the conditions of modern challenges]: a teaching and methodological manual. Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Department of Ukrainian Sign Language. Kyiv. [in Ukrainian]

5. Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Shevchenko, V., Lytvynova, V., & Fedorenko, O. (2021). Suchasnyi kurykulum v osviti ditei z porushenniamy slukhu [Modern curriculum in the education of children with hearing impairments]: methodological recommendations. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776> [in Ukrainian]

6. Kulbida, S.V., Chepchyna, I.I., Adamyuk, N.B., & Ivanyusheva, N.V. (2012). Ukrainska zhestova mova: zhestivnyk [Ukrainian sign language: a sign language book]. Kyiv: Pedagogical Thought. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/732036/> [in Ukrainian]

7. Kulbida, S.V., Chepchyna, I.I., Adamyuk, N.B., Zamsha, A.V., Zborovska, N.A., Ivanyusheva, N.V., & Leshchenko, L.M. (2011). Kontseptsiiia bilinhvalnoho navchannia osib z porushenniamy slukhu [The concept of bilingual education of people with hearing impairments]. Kyiv: UTOG. Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/9292/> [in Ukrainian]

8. On complete general secondary education. Law of Ukraine of 2020 Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2020, No. 31, p. 226. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]

9. Regulations on special schools. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]

10. UN Convention on the Rights of the Child. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]
11. UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]
12. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1/10258-22 dated 06.09.2022 «On the organization of the educational process of children with special educational needs in the 2022/2023 academic year». Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/631/b2d/1e2/631b2d1e2e6de127999170.pdf> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]
13. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine №979 dated August 30, 2022 «On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Activities of Special Institutions of General Secondary Education». Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#n2> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]
14. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №274 dated March 28, 2022 «On some issues of organizing the acquisition of general secondary education and the educational process under martial law in Ukraine». Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyini-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voynogo-stanu-v-ukrayini> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]
15. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine №290 dated April 1, 2022 «Methodological recommendations on certain issues of completing the 2021-2022 academic year». Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya> (access date: 10.09.2024). [in Ukrainian]

УДК 372 -056.36:316.614

Ірина Гладченко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку
Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
iryna.hladchenko@gmail.com
ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-2013-8053>
Researcher ID: P-7400-2016

Iryna Hladchenko,

PhD (Pedagogical Sciences),
senior research of the Department of Education of
Children with Disabilities of Intellectual Development
Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and